

HOMENATGE A JOSEP FONTANA

Ponència de Xavier Domènech

Historiador i professor a la UAB.

Jornades UPEC

El futur és un país estrany

Juliol del 2019

Debat:

HOMENATGE A JOSEP FONTANA

Participants:

Borja de Riquer, Gonzalo Pontón, Mercè Renom, Gemma Tribó, Jaume Claret, Juan Andrade, Anna Sallés, Quim Sempere, Jordi Serrano, Carmen Esteban i Xavier Domènech

Autor:

Xavier Domènech

Historiador i professor a la UAB

Data:

Dimecres 3 de juliol

Trobareu totes les ponències de XV Jornades de la UPEC a upec.cat

JOSEP FONTANA: MESTRE DE MESTRES

És difícil escriure aquestes línies després de la mort de qui ha estat un referent personal i historiogràfic no d'una, sinó de moltes generacions d'historiadors i ciutadans a Catalunya i Espanya. Generacions que vam aprendre amb ell, segons una feliç expressió del seu mestre Pierre Vilar, a pensar històricament el nostre present, revisitant incessantment el passat per veure-hi no només els camins que portaven fins a nosaltres i com es produeix el canvi històric, sinó també, com li agradava citar de T.S. Eliot, "pel passadís que no prenem, cap a les portes que no obrim": pel passadís que encara podem prendre, cap a la porta que encara podem obrir. I encara és difícil escriure aquestes línies perquè no s'hi pot sintetitzar el que va significar l'obra i la vida de Josep Fontana (una tasca ingent que abordaran sens dubte els fills de la casta de Clio els propers anys), com és impossible sostreure's a l'impacte emocional de la seva absència. De l'impacte emocional de saber que el primer llibre d'història que em va caure a les mans, trobat a la biblioteca el meu primer any d'institut, va ser ni més ni menys que *Història. Anàlisi del passat i projecte social*, o d'haver pogut assistir anys després a les seves classes de doctorat i trobar en les converses amb ell l'estímul de qui ha estat sens dubte un mestre de mestres.

Alumne de Vicens Vives, però molt especialment de Pierre Vilar, Josep Fontana va estar marcat per la seva militància primerenca en l'antifranquisme català i pel seu intent renovat d'aportar savia en les nostres terres al projecte d'Història total, encara que amb el temps hi va anar molt més enllà. Les seves dues línies principals de treball i preocupació constants es van interrelacionar en aquest sentit de manera fecunda (tot i que el seu camí ens va portar també molt més enllà, cap a la història del segle XX o la construcció d'una reflexió sobre el fet nacional català). La primera d'elles intentava analitzar i explicar el trànsit de l'antic règim al capitalisme, i de l'absolutisme a l'Estat liberal, no com una realitat "necessària d'un progrés definit de manera unívoca", sinó com un procés complex on es van imposar unes opcions enfront de la diversitat de línies de desenvolupament possible, com la construcció d'un nou món que en les seves contradiccions arriba fins als nostres dies. En aquest camp les seves obres són rigoroses i van des del seu primer llibre *La quiebra de la monarquía absoluta (1814-1820)*, amb un impacte enorme en la historiografia dels anys setanta, fins a la culminació, que no conclusió, d'aquest projecte amb aquest diamant de saviesa que va ser *De en medio del tiempo*, publicat el 2006.

Però seria impossible comprendre aquests treballs sense tenir en compte la seva preocupació constant, en el que va ser la seva segona gran línia d'aportacions al nostre coneixement, per la teoria social i la historiografia, la qual cosa el va situar sempre a l'avantguarda de la ciència històrica durant dècades. Treballs que es van consolidar des de la publicació els primers vuitanta d'*Història. Anàlisi del passat i*

projecte social fins a l'impressionant *La història dels homes* el 2006, passant per aquest crític contestatari d'un vell rocker immensament jove que va ser *La història després de la fi de la història* a principis dels noranta, quan Fukuyama i tots els propagandistes del nou ordre neoliberal pretenien convèncer-nos que la història s'havia acabat i només ens restava viure sota el seu jou. Amb aquests treballs insubstituïbles, marcats pel compromís permanent amb el canvi polític, social i cultural, ens va introduir en l'escola dels historiadors marxistes britànics, l'escola dels E.P. Thompson, Hobsbawm, Hill o Rodney Hilton. Va ser, sens dubte, un dels millors lectors entre nosaltres de Gramsci, Lukács i Korsch; va fer de Walter Benjamin i Marc Bloch una font d'inspiració per a la renovació de la nostra historiografia i amb això, amb tots ells, remuntant-se des d'Ibn Khaldun o Vico fins a Ranahit Guha, va construir un dels llegats més fecunds de la nostra historiografia.

Tot això ens va allunyar de qualsevol mecanicisme i ens va ensenyar que allò que no va transcendir al procés històric, que és tan ric en termes d'experiència històrica com el que ha transcendit, no pot ser obviat sense més. Perquè l'obra i la vida de Josep Fontana van estar marcades pel compromís. Pel compromís amb l'ensenyament, i d'això dona fe el seu treball assidu amb professors d'història de secundària per a la renovació pedagògica, amb el compromís amb la vida. En una carta del 1957, Pierre Vilar escrivia a un jove Fontana: "No és una ciència freda la que volem, però és una ciència". I va ser a partir d'aquí que va construir una obra que ens va il·luminar de manera diferent els segles XIX i XX amb el projecte d'"una història que es faci a l'interior d'aquest món revolucionat i canviant (...) que compleixi l'exigència que formulava Bloch de convertir-se «en la veu que clama a la plaça pública» i que ens ajudi a retrobar la dimensió de la utopia: l'esperança, com deia Martí i Pol, del fet que «tot està per fer i tot és possible» (...). Perquè hi ha una cosa que convé que quedi clara. De tot el que manteníem en el passat, hi ha una cosa que no ens avergonyeix i de la qual no hem renegat: el propòsit de continuar lluitant per un món on hi hagi la millor igualtat possible dins de la major llibertat. En aquest combat no importa perdre una batalla, perquè sabem que uns altres el seguiran. I fins i tot si haguéssim sabut de bell antuvi que era inútil, perquè totes les batalles es perdrien, hauria valgut la pena lliurar-les". Perquè, com afirmava en un passatge especialment estimat per ell de Paul Éluard, "uns altres les guanyaran. Tots els altres".